

ZMENY POSTAVENIA VÝCHODNÝCH KREŠŤANOV V UHORSKU V PRIEBEHU VALAŠSKEJ KOLONIZÁCIE¹

The Changes of the Position of Byzantine Rite Christians in Hungarian Kingdom During the Vlach Colonisation

Martina Škutová

DOI: 10.17846/CL.2017.10.1.211-221

Abstract: ŠKUTOVÁ, Martina. *The Changes of the Position of Byzantine Rite Christians in Hungarian Kingdom During the Vlach Colonisation.* There are multiple factors that had a certain influence on position of the Byzantine rite Christians in the Hungarian kingdom during the Vlach colonisation (the 14th – 17th centuries). In the paper the author attempts to describe position of Eastern Christians in both ecclesiastical and profane spheres of life, how they were treated by the king, their landlords, the Latin Church officials and eventually the pope himself in a period of time since they were first mentioned in the written sources until the time when a part of the Byzantine rite clergy recognised an act of subordination to the Latin clergy and thus entered a union with the pope. During this process a number of adherents of the Eastern “branch” of Christianity noticeably increased and so did a royal need for their services as the protectors of the borders.

Key words: *Vlach colonisation, Vlachs, Ruthenians, orthodoxy, Hungarian kingdom*

Abstrakt: ŠKUTOVÁ, Martina. *Zmeny postavenia východných kresťanov v Uhorsku v priebehu valašskej kolonizácie.* Na postavenie východných kresťanov v Uhorsku počas valašskej kolonizácie (od 14. do 17. storočia) malo vplyv viacero faktorov. V nasledujúcom príspevku sa pokúšame popísať postavenie východných kresťanov ako v cirkevnej, tak aj vo svetskej oblasti života; ako k nim pristupoval kráľ, ich zemepáni, predstavení latinskej cirkvi, prípadne samotný pápež, a to v časovom rozsahu od čias, keď o nich nachádzame prvé zmienky v písomných prameňoch až po moment, keď časť pravoslávneho kleru uznala podriadenie sa predstaviteľom latinskej cirkvi, a teda vstúpila do únie s pápežom. Počas celého procesu valašskej kolonizácie počet vyznávačov východnej vetvy kresťanstva výrazne narástol a vzrástla tiež potreba kráľov využívať služby pravoslávnych pri obrane hraníc.

Kľúčové slová: *valašská kolonizácia, Valasi, Rusíni, pravoslávie, Uhorské kráľovstvo*

Písomné zmienky o východných kresťanoch v Uhorsku sú počas stredoveku pomerne sporadické. Z obdobia vlády Arpádovcov sa zachovalo len niekoľko záznamov zmieňujúcich sa o maďarských kniežatách prijímajúcich krst v Konštantínopole (Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum 11:5; Ioannis Scylitzae 2010, 231; De Administrando Imperio, 40; Constantinus Porphyrogenitus

¹ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA 1/0468/15 *Severná časť Karpatskej kotliny na prelome antiky a stredoveku ako miesto zmien iniciovaných zvonka i zvnútra* i UGA I-15-205-02 *Výskum východného kresťanstva v Uhorsku do podpísania Užhorodskej únie na príklade Šarišskej stolice.*

De Administrando Imperio 1985, 174-180) a o gréckych kláštoroch väčšinou z prelomu 10. a 11. storočia.² Aj keď niektorí predstavitelia slovenskej historiografie zastávajú teóriu kontinuity kresťanstva východného rítu v Uhorsku, najmä na území Slovenska, nepretržite od Veľkej Moravy opierajúc sa o veľmi malé množstvo nie vždy úplne implicitných dokumentov a presvedčivých argumentov,³ je pravdepodobnejšie, že sa kresťania východného rítu na toto územie po niekoľkoročnej absencii vrátili v rámci valašskej kolonizácie.

Pojem valach v stredovekých prameňoch v jazykových obmenách (vlach, blachos, olah, blac) označoval na celom Balkáne, v Uhorskom kráľovstve, Litovskom kniežatstve a Poľsku primárne člena komunity žijúcej v horách žijúcej sa pastierstvom (Kursar 2013, 117). Tento pojem mohol mať aj etnický význam a označovať obyvateľstvo, ktoré ešte v dobe, keď väčšinu Balkánu ovládala Rímska ríša, prešlo procesom romanizácie a počas sťahovania národov utieklo do hôr. Spôsobom jeho obživy sa stalo pastierstvo. Etnické označenie Valach sa teda vzťahuje na skupiny obyvateľstva rozprávajúce jazykom, ktorý sa vyvinul z latinčiny, resp. jej nárečia s prímiesami z jazykov etnických skupín, s ktorými toto obyvateľstvo prichádzalo do kontaktu. Takýmto spôsobom sa vyvinula rumunčina a vzhľadom na to, že územie dnešného Rumunska bolo v stredoveku osídlené okrem iných aj ľuďmi označovanými ako valasi, v rumunskej historiografii sa často stretávame so stotožňovaním pojmu Rumun a Valach (Popa-Gorjanu 2000, 109-110; Pop 2014, 13-23, 39-45). Ako uvidíme, na území Sedmohradska je toto stotožňovanie akceptovateľné, neplatí to však pre celé územie a trvanie Uhorského kráľovstva. Pre tento príspevok je však kľúčový posledný možný, a to konfesionálny význam označenia valach. V uhorskej legislatíve je možné chápať pojem valach ako označenie človeka vyznávajúceho kresťanstvo východného rítu, čomu sa venuje časť tohto článku.

Z písomných prameňov je pomerne náročné presne určiť, kedy sa Valasi objavujú v južných Karpatoch. Podľa niektorých rumunských historiografov sídlili aj na území Sedmohradska ako autochtónne obyvateľstvo, prípadne nepretržite od čias, keď územie ako provinciu Dácia ovládala Rímska ríša, určite však v čase príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny (Popa-Gorjanu 2012, 188). Do prameňov sa v Sedmohradsku Valasi pomaly dostávajú od začiatku 13. storočia, no aj napriek absencii písomných dokumentov, ktoré by tu dokladali ich prítomnosť, ju nemožno vylúčiť už skôr.⁴ Tak ako sa stretávame s absenciou správ o valachoch, stretávame sa s absenciou špecifikácie ich konfesionality v prvých prameňoch, v ktorých sú zmienení. Indície ale naznačujú to, čo pramene neskoršieho dáta potvrdzujú, a teda že boli už za vlády Arpádovcov východnými kresťanmi. Listina pápeža Gregora IX. Belovi IV. z roku 1234 uvádza, že *quindam populi qui Walati vocantur* majú *pseudoepiscopis Grecorum ritum tenentibus* a je potrebné, aby im biskup Kumánov ordinoval nového biskupa podriadeného jeho autorite (aby tak kráľ dodržal sľub, že sa vysporiada so všetkými, ktorí sa v jeho kráľovstve postavili proti pápežovi). (DHVH 1941, 7).

² Menovite sa nachádzajú v niektorých prameňoch: kláštor v Morisene, ktorého novým sídlom sa stalo Banatsko Arandelovo (Vita Sancti Gerardi, Moresane ecclesiae episcopi, 10), v Srianskej Mitrovici (VMHH 1859, XVI), vo Visegráde (CDHE III/I 1829, 310-311) a Dunaujvárosi (Anjou-kori XIII 1329, 570). Pre východný rítus kláštora vo Vespríme uvádzajú niektorí historici ako indíciu len fakt, že jeho zakladacia listina bola napísaná aj v gréčtine (Moravcsik, 1938, 409-410; Stojkovski 2016, 128). V roku 1204 sa Innocent III. pokúšal o zriadenie osobitného biskupstva pre gréckych mníchov, ktoré by bolo podriadené priamo jemu (CDHE II, 1829, 429-430). Takéto biskupstvo však už ďalej spomínané nie je, z čoho sa dá predpokladať, že sa táto pápežova snaha nestretla s úspechom.

³ Prehľad o nich vo svojom článku ponúka Andrej Škoviera (2015, 79-87). Za kontinuitu sa vyjadruje napr. aj Cyril Vasil (2000, 26-32).

⁴ Časť maďarských historikov sa prikláňa k názoru, že sa v Sedmohradsku Valasi objavujú až na konci 12. storočia, a to na základe zistení výskumov toponymie (DHVH, 1941, IX). Iná časť nevyklučuje ich kontinuitu (Barta et al., 1989, 166-167).

V ďalších prameňoch sa zmienka o tom, že by bol takýto biskup skutočne ordinovaný, nenachádza. Listina zo 16. decembra 1256, v ktorej Belo IV. potvrdzuje ostrihomskému arcibiskupovi *percipiendis decimis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum* (DHVH 1941, 12) dokladá, že ich (možná pravoslávna) konfesia nevynímala spomedzi platcov cirkevného desiatku, stavala ich teda pod správu západnej cirkevnej organizácie aj v cirkevnej oblasti, minimálne ju nevymaňovala spod jej „daňovej“ záťaže. List pápeža Jána XXII. uhorským prelátom z 8. mája roku 1328 však uvádza: „*aliquos ex Cumanis, Alachis et Sclavis, et aliis infidelibus ad fidem catholicam ... converti... et in fide catholica predicta novis ... quod solvere decimas ante conversionem eorum non consueverunt*“. Aj po obrátení boli títo bývalí východní kresťania (a iní nekatolíci) často vynímaní spod platenia cirkevného desiatku a pápež na svoje duchovenstvo apeloval, aby sa táto skutočnosť zmenila (VMHH I 1859, 802, DHVH 1941, 41). V desiatkovom súpise z rokov 1332-1338 je uvedené, že v Krasovskom archidiakonáte zaplatil desiatok aj Laurentius de villa Paraz (MVH I/1 1887, 153). Antal Fekete-Nagy a László Makkai pokladajú dedinu *Parázfalva (v prameňoch Paraz, Porazfalua⁵) za kenezskú dedinu, ktorej názov bol odvodený od osobného mena *keneza* (DHVH 1941, 34). Paraz (CDHE III/2 1829, 107) je skutočne doložené osobné meno, no ako jediný argument, prečo mala byť obec osídlená valachmi nie je takýto typ etymologického pôvodu jej názvu dostačujúcou argumentáciou a zmienka v desiatkovom súpise teda nemusí znamenať, že ide o príklad valašského sídla, v ktorom už prekvapivo okolo roku 1332 stál katolícky kostol.

Viac než o náboženskom živote valašských dedín prezrádzajú pramene o ich právnom postavení. Na čele valašského sídla stál kenez.⁶ Toto slovo valachmi prevzaté bezpochyby od Slovanov⁷ označovalo človeka, ktorý stál na čele valašskej osady. Do 13. storočia sa v uhorských prameňoch kenez nespomína, počas 13. storočia ho možno nájsť vždy v súvislosti s jednou konkrétnou osobou⁸ a situáciou, nie v súvislosti s celým rodom alebo vlastníctvom majetku. V priebehu 14. storočia začala byť táto funkcia udeľovaná rodu dedične spolu s nobilizáciou *keneza*, a teda udelením pôdy do dedičného vlastníctva (Popa-Gorjanu 2000, 110), čo podľa Tripartita (DRMH 5, 2005, I, 4), ale aj starších zákonníkov, znamenalo uvedenie do šľachtického stavu. V priebehu 14. storočia totiž pre šľachticov začalo platiť, že museli vedieť dokázať to, že im bola ich pôda darovaná kráľom. V opačnom prípade dochádzalo aj ku konfiškáciám (Rady 2000, 59-61). Prvý prípad dokladajúci donáciu pôdy kenezovi je prípad Stanislava (Stanislao Kenez), ktorému 22. septembra 1326 Karol Róbert udelil *quandam terram Zurduky* v Maramurešskej stolici. Tento majetok mu udelil do večného a dedičného vlastníctva, vyňal ho spod všetkej ostatnej správy a Stanislavovi a jeho dedičom daroval aj výnosy z tohto majetku (DHVH 1941, 40; MNL DL 86612). Pokiaľ nedošlo k donácii pozemkového majetku, alebo potvrdeniu jeho držby, v priebehu 14. a 15. storočia funkcia kenez viac-menej prestala svojmu zástupcovi prinášať status privilegovaného človeka a jeho postavenie sa nevelmi líšilo od postavenia klasického poddaného. Znamená to, že ako kenez bol predstaveným valašskej obce (skôr v zmysle sídla),

⁵ OTTT I 1896, 210; Györfy, 1987, 491-492.

⁶ Zhrňujúcu štúdiu o problematike kenezov v Banáte napísal Cosmin Popa-Gorjanu (2000, 109-128).

⁷ Slovo bolo pôvodne prevzaté z germánskeho *kuningaz* (hlava rodu), do praslovančiny bolo prebraté v podobe *knędz* s významom vládca, pán. V podobe *knez* sa slovo vyskytuje v juhoslovanských jazykoch, z ktorých sa dostalo do terminológie valachov (Králik, 2015, 272; Zaicz, 2006, heslo: kenez).

⁸ Kenez totiž bolo aj osobné meno a tiež názov konkrétneho sídla v Szabolcskej stolici (CDHA V, 1887, 345).

avšak podriadený zemepánovi,⁹ teda niečo ako *villicus* (Popa-Gorjanu 2000, 110). Platil aj dane.¹⁰ V západnejšej časti Karpát od 15. storočia, pravdepodobne po tom, ako sa obyvateľstvo usadené na valašskom práve dostalo do kontaktu s obyvateľstvom usadeným na nemeckom práve, začal človek zastávajúci funkciu keneza nazývať *scultetus*¹¹ (Rábik 2005, 218). Čo sa týka jeho konkrétnych práv a povinností, zachytené sú najmä v donačných listinách, čiže sa nemusia úplne presne zhodovať s tými, ktoré mali kenezi v staršom období alebo kenezi bez vlastníctva pôdy (nešľachtici). Napr. listina z 8. novembra 1352, v ktorej bola za vernú službu mužovi menom Jugu Bogdan udelená dovtedy opustená *terra Mutnuk pataka vocata* („*in tali libertate, in qua libertate habent liberar villas quenesi in prouincia Seebus*“, KVT III 1882, 24). Jugu Bogdana, jeho synov a synov jeho synov nemohol nik súdiť a sami mohli na tejto *terre* vykonávať funkciu sudcov vo všetkých prípadoch okrem lúpeží, zbojníctva, krádeží a podpaľačstva. Listina z 18. júla 1387, v ktorej nebola pôda darovaná, ale len daná do užívania a držby (*utendam et tenendam*) Petrovi, synovi Deja (*kenezius districtuum Castris regalis Michald*), vymenúva zvykové platby *liberis villis kenesialibus*: na svätého Michala za každú usadlosť (*sessione*) tri kozy a na sviatok svätého Juraja *quingagesimam*¹² (MNL DL 30139; Pesty 1876, 51-52; Popa-Gorjanu 2000, 118-119). Kenezi teda spravovali vo svojich valašských sídlach bežné súdne záležitosti (DHSVH 1941, 139) a boli prostredníkmi medzi zemepánmi a ostatnými poddanými pri výbere daní.¹³ Niektorí kenezi získali nobilizačné listiny, stali sa šľachticmi a v ďalších generáciách sa veľmi nelíšili od ostatných uhorských šľachticov, iní zostali len predákmi v poddanských sídlach, v ktorých sídlili a okrem

⁹ Ešte v roku 1293 Ondrej III. povolil Sedmohradskej kapitule *in quibusdam terris ipsius capituli Fylesd et Enud vocatis*, oddelenej od majetkov biskupstva, aby sa na nej usídlilo *sexaginta mansiones Olacorum libere*, ktoré boli oslobodené od všetkých dávok, menovite od *quingagesima*, *decima* a iných daní (DHSVH, 21). V priebehu 14. storočia sa stratifikácia spoločnosti postupne menila a slobodných ľudí, ktorí neboli zároveň šľachticmi bolo čoraz menej.

¹⁰ Napr. urbár Sárospatackého (Blatnopotockého) panstva (MNL OL E156a, Fasc. 114, No. 035) uvádza platbu kenezov napr. v dedinách Also Werezcke a Feolseo Werezcke (Нижні Ворота a Верхні Ворота na Ukrajine). V druhej menovanej dedine platí dávku aj Batýko Pop Iwan Sanarowicz.

¹¹ So *scultetom* v Užskej stolici v obci Čertiž (Cherthyz, dnes Чертеж na Ukrajine, Ferdinand Uličný (Uličný 1995, 55) pre ňu uvádza najstaršiu písomnú zmienku z roku 1407, ale vzhľadom na blízkosť ostatných dedín zmienených v listine sa jedná o toto sídlo), konkrétne s Vasilom („... *preterea in annotata possessione Cherthyz de novo plantata scultetus de eadem Wazyyl nominatus*...“), a v obci *Zauada („... *eiusdem ville penes predictum scultetum Oztas nominatum existentes*...“) sa stretávame v listine z 28. februára 1393. Vyplýva z nej, že sa počítalo ešte s ďalším pribúdaním nových „kolonistov“ (Zsigmondkori I, 2856; MNL DL 70685). Uličný predpokladá, že zatiaľ čo Čertiž bola osídlená valachmi, Zauada bola založená na zákupnom roľníckom nemeckom práve. Z textu listiny, ako aj zo samotných mien vyplýva, že sa jednalo o etnických Rusínov. Došlo tu teda k stretu dvoch právnych systémov (a ešte vyššieho počtu etníc) a k preberaniu pojmoslovia.

¹² *Quingagesima*, na Balkáne známa aj ako travnina, bola tradičnou daňou z oviec, odovzdávaná bola každá päťdesiata zo stáda. Podľa zákonného nariadenia z roku 1548 bol za prvých päťdesiat oviec odovzdaný jeden baran a jedno jednoročné jahňa. Ak bolo oviec sto, odovzdané boli dva barany a jedno jahňa. (Makkai 1991, 290). Začiatkom 16. storočia sa stretávame v Šariši s inou tradičnou dávkou z oviec, dvadsiatkom „*Itemqui oves sunt, ex viginti antiquis tenetur unam dare*...“ (MNL UC 41:23, Škutová 2016, 278). Valasi podľa svojho zvykového práva platili dane, ktoré sa líšili od daní ostatného obyvateľstva. Dávky, ktoré odvádzali sa viazali na ich spôsob života. Platili jednoducho tým, čím sa sami živili, čiže najmä ovcami a inými zvieratami späťmi s pastierskym spôsobom života a keďže sa líšil aj ich spôsob života a neboli plne usadlým obyvateľstvom, neplatili ani daň od porty, a preto ich dediny nefigurujú v daňovom súpise z roku 1427 (Uličný 1995, 55).

¹³ Podobné funkcie prisudzuje Karel Kadlec kenezom aj v Srbsku (Kadlec 1916, 160-166).

funkcie, ktorú vo svojej komunite zastávali, sa od ostatných obyčajne líšili väčším majetkom, napr. prevádzkovali mlyn alebo krčmu.¹⁴

Nad *kenezom* alebo neskôr aj *scultetom* stál vojvoda – *voivoda/voyvoda*. Toto slovo je taktiež slovanského pôvodu.¹⁵ V latinských písomnostiach sa nepoužíva v latinskej verzii toho istého slova, pretože sa jeho funkcia líšila od funkcie *dux*. Valasi mali aj vojenské povinnosti, no vojvodu mali aj Rómovia („*Ladislaus Voivoda Ciganorum*“ CDHE X/6, 221) a vojenská povinnosť v ich prípade nám nie je známa.¹⁶ Pojem voivoda mal v Uhorsku pomerne široký význam. Najvýznamnejším vojvodom bol bezpochyby ten sedmohradský, niekedy označovaný ako *dux* inokedy ako *voivoda Transilvaniae*. Okrem neho však existovali aj vojvodovia s oveľa menšou mocou. Právomoci valašských vojvodov, keďže sa o nich nezachovalo veľmi veľké množstvo písomných zmienok, zostávajú sčasti záhadou. Rovnako ňou zostáva aj spôsob, akým boli do svojej funkcie volení, prípadne menovaní. Poznáme písomnú zmienku o tom, že boli vojvodovia Stephanus a Sthan do svojej funkcie dosadení Drugethovcami (Sztáray II, CI; Rábik 2007, 49). Dá sa však predpokladať, že funkcia vojvodu má u valachov dlhšiu tradíciu a pozíciu významnejšiu než *kenez*, a preto táto jediná zmienka z roku 1413 nemusí byť dôkazom, že všetkých vojvodov valachom dosadzovali zemepáni. Vojvoda, ktorý stál na čele valachov mal pravdepodobne na starosti aj vojenskú organizáciu. Nesvedčí o tom len názov jeho funkcie, ale aj skutočnosť, že valasi plnili funkciu pri obrane hraníc. Jeho právomoc bola aj súdna, o čom svedčí privilegium kráľovnej Alžbety valachom berežskej stolice z roku 1370, v ktorom potvrdzuje, že *in aliis causis minoribus waywoda volacorum de preafato comitatu de Beregh eosdem valeant et possint iudicare* (MNL DL 41826; Kadlec 1916, 476). Funkcia vojvodu prežila v Uhorsku a na území Poľského kráľovstva a Litovského kniežatstva ešte minimálne do 17. storočia v podobe akéhosi predstaveného širšej valašskej komunity skladajúcej sa z viacerých valašských sídiel, prostredníka medzi panstvom a nižšie postavenými valachmi. Vojvoda predsedal valašskému súdu. Spoločne s hájnymi vojvoda, v Poľsku wajda¹⁷, dohliadal na stav lesov, v ktorých sídlili valasi, strážil ich pred nadmerným výrubom a zakladaním nových salašov a košiarov, ktoré už v tomto období mohli škodiť lesnému hospodárstvu. (Szczoła 1949, 381-383).

Koncom 13. storočia (konkrétne v roku 1291) sa *universis nobilibus in partibus Transsilvanis* zišli v zložení *Saxonibus, Syculis et Olachis* (DHSVH 1949, 19). V Sedmohradsku, ktoré malo rozdielny vývoj oproti iným častiam Uhorska, sa podarilo vy dobyť pomerne veľké slobody ako kolektívne práva komunít hostí jednotlivých národností. Sasom sa napríklad podarilo vymaniť svoje územia spod správy sedmohradského biskupa a v rámci ich *libera prepositura* bolo ich územie podriadené priamo ostrihomskému arcibiskupovi. Osobitné výsady hostí (nie však menovite Sasov) v oblasti dávok, vojenskej služby a ich slobody týkajúce sa prístupu k lesom a možnostiam s obchodom so soľou boli potvrdené dokonca v Zlatej bule Ondreja II. (Popa-Gorjanu 2012, 185; DRMH I 1999, 1222). Vlastnú správu mali tiež Sikuli, na čele ktorých stál *comes Siculorum*. Udržali si istú formu kolektívneho vlastníctva pôdy, na ich území nemohla byť pôda darovaná nikomu iného, daň platili hovädzím dobytkom a boli viazaní vojenskou povinnosťou (Popa-Gorjanu 2012, 186-187). Cosmin Popa Gorjanu zastáva názor, že boli vyňatí spod právomoci sedmohradského vojvodu, aby oslabili vplyv tohto mimoriadne mocného človeka, ktorý často mohol ohrozovať

¹⁴ Ako už spomínaný *kenez* z Feolseo Werezckze.

¹⁵ Pochádza z praslovanského vojvoda, ktorého doslovný význam bol „kto vedie voj“ (Králik 2015, 666).

¹⁶ Nie je známa ani Milošovi Marekovi. Marek 2006, 255-259.

¹⁷ Slovo *wojewoda* totiž v Poľsku označuje rozdielnu funkciu, staršiu, než valašská kolonizácia na tomto území. Je zaujímavé, že do poľskej správy prešla funkcia vojvodu v pomaďarčenej forme, *wajda*. Maďari prebrali toto slovo pravdepodobne od východných Slovanov už pred príchodom do Karpatskej kotliny. (Zaicz et al. 2006, heslo *wajda*).

moc samotného kráľa. Koncom 13. storočia sa na zhromaždeniach šľachtickej obce Sedmohradska objavujú aj Valasi, vývoj nakoniec však dospel do bodu, v ktorom sa na týchto stretnutiach schádzali už len Sasi, Sikuli a uhorskí šľachtici – Hungarici, ktorých súčasťou sa po nobilizácii stali aj valašskí kenezi. Prečo nevystupovali Valasi podobne ako Sasi a Sikuli ako osobitná entita? Pretože udeľovanie kolektívnych slobôd valachom nepokračovalo v takej veľkej miere. Pravdepodobne to bolo, pretože ako skôr po horách roztratené obyvateľstvo nedokázali na panovníka vyvinúť dostatočný tlak. Po vzniku Valašského a Moldavského vojvodstva, ktoré uhorskí králi považovali za svoje léno a ich vojvodov za svojich vazalov (Oberländer-Târnoveanu 2016, 359), nebola už ani vôľa priznávať valachom väčšie práva, aby vojvodovia na území Sedmohradska nenásledovali príklad vojvodov za Karpatmi.

V historiografii existuje tiež debata o nariadení Ľudovíta I. z roku 1366, podľa ktorého sa mohol šľachticom stať len katolík (DHVH 1941, 160). Originál tejto listiny sa nezachoval, správu poznáme z listiny Žigmunda Luxemburského z roku 1428. Navyše, nariadenie platí len pre provinciu Sebes („*ut in tota provincia seu toto districtu de Sebes nullus altér nisi vere catholicus et fidem quam Romana tenet et profitetur ecclesia fideliter colens, possessiones aliquas sub titulo nobilitatis aut sub titulo kenesiali tenere posset et conservare*“) a nie pre celé kráľovstvo. Nemožno teda tvrdiť, že všetci šľachtici v celom Uhorsku museli byť príslušníkmi latinskej cirkvi, i keď je pravda, že väčšinou, uvedomujúc si výhody z toho vyplývajúce, sa k tejto cirkvi hlásili.

Zdá sa, že kresťania východného rítu spadali pod jedinú oficiálnu cirkevnú správu existujúcu v Uhorskom kráľovstve a aj keď mali vlastné duchovenstvo, boli snahy vymáhať od nich cirkevné desiatky pre cirkev západného rítu (ako uvádza už spomínaný pápežský list z roku 1328). Je možné, že aj keď to zákonné nariadenia neuvádzali, kresťania hlásiaci sa k východnému rítu sa neoficiálne vyhýbali odvádzaniu tohto poplatku. Reálne totiž „služby“ katolíckej cirkvi nevyužívali a mali aj vlastné kostoly a kňazov.¹⁸ Prvýkrát sa so zákonným nariadením oslobodzujúcim pravoslávnych od platby cirkevného desiatku stretávame v roku 1481. Matej Korvín v ňom zvolil nasledovnú terminológiu: „*Rasciani et ceteri huiusmondi scismatici*“ (DRH 1989, 1481/3). Toto vyňatie potvrdil v roku 1495 Vladislav II. nasledovným znením: „*sunt plurima loca in confiniis regni sita, in quibus Rasciani, Rutheni, Valachi, et alii schismatici in terris christianorum habitant, et de eisdem terris hactenus, juxta eorum ritum viventes, nullas penitus decimas solvere consueverunt, quos tamen ipsi domini praelati ad decimas solvenda eogere niterentur.*“ (DRH 1989, 1495/45). Z textov týchto nariadení je možné vyvodiť, že sa odpustenie platby cirkevného desiatku nedostalo do zbierky kráľovských dekrétov, pretože valašskou kolonizáciou vzrástol počet kresťanov východného rítu v Uhorskom kráľovstve. Významnú rolu určite zohrala súhra viacerých okolností. Keďže sa po Balkáne šírila vplyv Osmanskej ríše, ktorá dobýjala územia čoraz viac na severe, časť obyvateľstva pred nepriateľmi utiekla do Uhorska. Medzi týmto exilom bola aj pravoslávna šľachta a uhorskí panovníci ju radi využili na boj proti Osmanskej ríši a ochranu hraníc proti nej. To bolo aj povinnosťou ľudí, ktorí sa na území Uhorska usádzali na valašskom práve, no keďže sa valašská kolonizácia začala už skôr, činili tak bez zákonnej záruky, že desiatok cirkvi nebudú odvádzat. Srbi utekajúci pred nepriateľom si už túto slobodu nechali potvrdiť aj zákonne. Jedným z faktorov mohlo byť aj to, že valašská kolonizácia sa začala v čase, keď usporiadanie uhorskej spoločnosti bolo ešte vo vývoji. Z vrstvy *kenezov*, ktorým sa podarilo získať od panovníka pôdu sa vyvinula skupina šľachty zvaná *Valachi nobiles*, zo zvyšku sa stali poddaní. O niekoľko rokov mladšie je

¹⁸ Karel Kadlec považuje jeden konkrétny listinný prípad Demetra, Veľkoveľhradského biskupa, ktorý sa zriekol dávok zo svojho majetku v prospech vojvodu Petra (DHVH 1941, 81) za dôkaz, že si do dediny Felwenter (Venter-Vintie) priviedol pravoslávneho popa (Kadlec 1916, 238). Pravoslávnych, slovanských kňazov, zmieňuje listina Ľudovíta I. z 20. júla 1366, ktorá spomína *Sclaus sive schismaticos sacerdotes* v Krasovskej stolici (DHVH 1941, 153; MNL DL 285833).

znenie Tripartita, prvej spísanej podoby uhorského zvykového práva. V 14. kapitole jeho prvej časti, ktorá vymenúva, kto sa dopúšťa vierolomnosti (*infidelitas*) a je to okrem iných aj ten, kto nejakým spôsobom poškodí, zadrží alebo olúpi tých, *qui sectae eorum damnatae renunciates ex Thurcia utiekli*, aby zostali v Uhorsku. Podľa tohto článku sa teda predpokladalo, že kto príde žiť do Uhorska, prispôsobí sa tomu aj svojim vierovyznaním.¹⁹ Prístup k tým, ktorí sa vzdali svojej „sekty“, sa teda líši od *publici hæretici damnatae scilicet hæresi adherentes*, ktorí boli podľa 14. článku toho istého nariadenia vierolomnými.

Začiatkom 16. storočia pribudol ďalší dôvod uzákoniť pre kresťanov východného rítu zvýhodnenie. V roku 1514, keď sa pripravovaná mimoriadne zle zorganizovaná križiacka výprava do Svätej zeme zmenila na povstanie poddaných, všetci príslušníci tohto stavu boli potrestaní večným pripútaním k pôde. Všetci, okrem tých, ktorí nemali dôvod zapojiť sa do križiackej výpravy organizovanej ostrihomským arcibiskupom, podporenej pápežom a pre účastníkov motivovanej získaním odpustkov „*quidam sunt Volachi et Rutheni, quidam autem Rasciani sive Serviani et Bulgari graecorum sequentes errone. Sunt insuper Philistaei et Comani in terris regalibus residentes et habitantes christianam pariter religionem profitentes. Ruthenorum vero et Bulgarorum alii nostrae fidei alii autem Graecorum errori sunt adherentes*“ (DRMH 5 2005, III/25). Títo, keďže sa križiackej výpravy nezúčastnili, v jedinom prípade sa im podarilo získať výhodu oproti katolíckemu obyvateľstvu v tom, že sa ich represálie po sedliackom povstaní nedotkli. Znamená to predovšetkým, že im nebola odoprená sloboda sťahovania sa (CJH 1899, 1514/25-28, 31).

Aj keď kresťania byzantského rítu nemali v stredovekom Uhorsku úplne oficiálnych vlastných biskupov a arcibiskupov (okrem *pseudoepiscopa* spomínaného v roku 1234), alebo v ich terminológii patriarchov a metropolitov, úlohu cirkevných predstavených čiastočne pravdepodobne suplovali kláštory (Vasiľ 2000, 86-88). Okrem toho podľa geografickej blízkosti, ale aj etnickej príslušnosti a jazykovej blízkosti inklinovali k cirkevným centrá za hranicami Uhorska. V prípade Valachov alebo Rumunov to boli cirkevné centrá vo Valašsku a Moldavsku (tie fungovali od 14. storočia), v prípade Rusínov zas cirkevné centrá v Cheľme alebo v Przemysli (Lacko 2012, 31; Gradoš 2016, 512). Po tom, ako sa od Uhorska v roku 1541 oddelilo Sedmohradsko a Osmanská ríša zaujala ďalšiu tretinu krajiny, značne sa znížil aj počet a rôznorodosť východných kresťanov v Uhorskom kráľovstve. Väčšina etnických Rumunov zostala v Sedmohradsku a najpočetnejšou skupinou pravoslávnych sa stali Rusíni.

Už od 15. storočia je možné v listinách nájsť zmienky o Jánovi s titulom *episcopus Ruthenorum/episcopus Ruthenus ritum Graecum tenens*.²⁰ Ján bol igumenom v kláštore v Mukačeve. Po období jeho pôsobenia nasleduje v prameňoch pre titul *episcopus* v súvislosti s jeho nástupcami prestávka až do roku 1551, keď sa Ladislav, pre zmenu *episcopus Graecae religionis*, no stále predstavený kláštora sv. Michala, spomína v ďalšej listine (Hodinka 1911, 8). Ťažko povedať, prečo sa počas takmer šesťdesiatich rokov pramene o zástupcovi tejto funkcie odmlčali. Predtým, než listiny uvádzajú Jána, jeho predchodcu, Lukáša titulujú len ako *presbyter Ruthenorum* (Hodinka 1911, 1-3), muselo teda ísť o určité „povýšenie“. V priebehu existencie kláštora v Mukačeve sa funkcia jeho predstaveného v očiach západných kresťanov postupne pretransformovala do funkcie biskupa, po uzavretí únie s pápežom (a nejaký čas trvajúcich priesťahoch) aj schváleného uhorským

¹⁹ O mimoriadne ťažkej dobre svedčí 15. článok toho istého nariadenia. Vierolomnosti sa podľa neho dopúšťajú aj tí, ktorí niekoho zmrzačia alebo vypichnú oči, okrem bánov, vojvodov a iných zastávajúcich úrady na hraniciach kráľovstva. DRMH 5 2005, 14, 15.

²⁰ Listiny vydal Vladislav II. v roku 1491 (MNL DL 36886; Máramarosi diplomák 1900, 348), tri listiny Vladislava II. zmieňujúce muža s titulom *episcopus Ruthenorum* a ďalšiu vydané Jánom Korvínom uvádza vo svojom diplomatári Antal Hodinka (Hodinka 1911, 4-7).

latinským prímasom a pápežom.²¹ Už v 16. storočí sa objavuje dôkaz uznania jeho cirkevnej autority – povolenie vykonávania kanonických vizitácií a ordinácií najprv na území Drugetha z Humenného, Ondreja Balassu a Juraja Bátorého (Hodinka 1911, 17). Neskôr bolo ich vykonávanie potvrdené aj Maximiliánom I. so všeobecnou platnosťou (Hodinka 1911, 18-20). Napriek tomu sa do konca 16. storočia jágerský biskup cítil byť nadriadeným tomuto funkcionárovi, čo pretrvalo dokonca ešte dlho po uzavretí Užhorodskej únie (Šoltés – Žeňuch 2001, 136-138; Šoltés 2009, 47-59). O presnom znení dokumentu, ktorý sa k nej bezprostredne viaže, mohli do roku 2016 vzniknúť len hypotézy²². Po jej objavení v roku 2016 možno skonštatovať, že bola vlastne len priamym podriadením sa 63 kňazov východného obradu jurisdikcii jágerského biskupa.²³ V rozpore s tým, čo sa predpokladalo dovtedy, dokument neobsahuje žiadne požiadavky týkajúce sa záruky zachovania byzantského rítu, cirkevných slobôd, ktoré mala katolícka cirkev a ordinácie vlastného biskupa²⁴. Obsahuje ich však dokument, ktorý o únii s časovým oneskorením informoval pápeža, a ako predpokladá Peter Gradoš, pravdepodobne došlo k formulácii požiadaviek v roku 1649, keď sa k únii pridal aj oveľa väčší počet kňazov východného obradu (Gradoš 2016, 517-518). Na podriadenie sa latinskej cirkvi museli mať motiváciu a tou bola práve snaha o zrovnoprávnenie cirkvi východného obradu s postavením latinskej katolíckej cirkvi.

Záver

V priebehu valašskej kolonizácie postupne vzrastal počet pravoslávnych žijúcich v Uhorskom kráľovstve. Neboli nimi len Valasi, ktorých možno nazývať aj Rumunmi, ale aj príslušníci iných etnických skupín, ktoré prevzali (vo viac či menej modifikovanej forme) *ius valachicum*, a to Rusíni (z ktorých časť sa neskôr stala Ukrajincami) a okrem nich ešte Srbi. Spočiatku boli predstaviteľmi východného kresťanstva v Uhorsku nie veľmi početní a (najmä v cirkevnej oblasti) dobre zorganizovaní Valasi, ktorí sa šírili Karpatským oblúkom. Pod vplyvom Sasov a Sikulov, ktorí

²¹ Nejaký čas po únii medzi predstavenými Mukačevského kláštora existovala určitá dualita, pretože nie všetci východní kresťania v Uhorsku pristúpili na úniu s Rímom, to je však už obdobie vymykajúce sa téme tohto príspevku. Prvým biskupom potvrdeným Rímom bol Peter Parthenius. Lacko 2012, 126 – 127, príslušný dokument (č. 131) uvádza Antal Hodinka (Hodinka 1911, 177-178).

²² Pracou pomerne vysokej kvality je monografia Michala Lacka na danú tému (Lacko 2012).

²³ Prepis celého textu podľa Petra Zubka: „*Nos infra scripti, nostro et Successoru[m] nostroru[m] nomine fatemur, quod nos Ill[ustrisstrissimu]m et R[everendissimu]m D[ominu]m. D[ominu]m. Georgium Jakusith etc Ep[iscopu]m Agrien[sem] etc eiusq[ue] Legitimos Successores in Ep[iscopatu] Agrien[si], pro ueris et legitimis nostris Ep[iscopis], Ordinarijs, Praelatis, et Dioecesanis agnoscentes, ei uel ijs omnem debitum honorem et obedientiam, quantum iurisdictioni Sp[irit]ualis et Eccl[esi]ast[ica] ipsius, uel eor[um] requirit, fide etia[m] ac iuramento mediante, promittimus et spondemus. Nullum etia[m] pro Ordinario n[ost]ro, Ep[iscop]o aliu[m] praeter dictu[m], uel dictos Ill[ustrisstrissimu]m et R[everendissimu]m Ep[iscop]u[m] uel Ep[iscop]os habentes, quam diu in eiusdem uel eorundem Dioecesi permanserimus. A nullo praeterea sine eiusdem, uel eorundem consensu, ratihabitione, dimissiorialibus Ordinem ullum Sacru[m] suscipere Parochias mutare, uel quippiam agere, quod ipsius iurisdictioni contraueniret atténtabimus. Eos etiam Superiores nostros Subordinatos sine Suffraganeos, Vicarios, siue Archidiaconos, quos id[em] praefatus Ill[ustrisstrissimu]s et R[everendissimu]s Ep[iscop]us uel Successores nobis proposuerint, pro ueris et legitimis Superioribus habituros fide nostra Christiana interueniente spondemus. In cuius rei maiorem firmitatem ac robur has manus n[ost]rae subscriptione et Sigillo munitas l[itte]ras dedimus. Vnguarini die 24 Apr[il]is. Anno 1646.*“ (Zubko 2016, 7-8). Listina je uložená v Štátnom archíve v Prešove, fond Drugeth Humenné, inventárne číslo 652, 8/1646.

²⁴ Čo sa doteraz predpokladalo na základe listiny o uzavretí únie, ktorú zjednotený mukačevský biskup Peter Parthenius adresoval pápežovi v roku 1652 (Gradoš 2016, 516-517).

v Sedmohradsku postupne prijímali kolektívne slobody a práva sa podarilo získať určité výsady aj valachom, no ich proces vzostupu do postavenia štvrtého politického „národa“ Sedmohradska sa zastavil aj v súvislosti so vznikom Valašského a Moldavského kniežatstva. Uhorskí králi tieto územia totiž považovali za svoje a ich kniežatá za svojich vazalov a nemali záujem posilňovať moc valašských vojvodov v rámci tých území, ktoré ešte nenadobudli autonómiu podobného rozsahu a riskovať tým, že sa odtrhnú. Vlna uznávania privilégií, najmä v oblasti cirkevného desiatku, sa spája s príchodom väčšieho počtu Srbov do Uhorska v súvislosti s postupom Osmanov na Balkáne. Podobne ako valasi, aj Srbi boli využívaní pri obrane hraníc, a preto boli kráľmi vítaní. Posledná zmena postavenia východných kresťanov v Uhorsku sa odohrala v súvislosti s podriadením sa časti z nich cirkevnej organizácii latinskej cirkvi v polovici 17. storočia.

REFERENCES

Primary sources

- Anjou-kori XIII 1329*. 2003. Anjou-kori Oklevéltár XIII 1329. Almási, Tibor (ed.). Budapest; Szeged, s. 343, č. 570.
- CDHA V*. 1887. Nagy Imre (ed.). Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. V. (1347 – 1352). Budapest.
- CDHE II*. 1829. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi III. Vol. 1. In Fejér, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi II. Buda.
- CDHE III/1*. 1829. Fejér, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi III. Vol. 1. Buda.
- CDHE III/2*. 1829. Fejér, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi III. Vol. 2. Buda.
- CJH*. 1899. Nagy, Gyula (ed.). Corpus Juris Hungarici. Budapest.
- Constantine Porphyrogenitus*. 1967. Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio. In Moravcsik, Gyula – Jenkins, Robert John (eds.). Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio. Washington.
- DRH*. 1989. Dóry, Franciscus (ed.). Decreta Regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458 – 1490 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 19). Budapest.
- DRMH 1*. 1999. Bak, János – Banyó, Péter – Rady, Martyn (eds.). The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Volume 1. (1000 – 1301)/ Decreta Regni Mediaevalis Hungariae, Tomus 1 (1000 – 1301). Budapest – Idyllwild.
- DRMH 5*. 2005. Bak, János M. – Banyó, Péter – Rady, Martyn (eds.) The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Volume 5. The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendered by Stephen Werbőczy (The “Tripartitum”)/ Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. Tomus V. Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz editum. Idyllwild – Budapest.
- Hodinka*. 1911. Hodinka, Antal (ed.). A Munkácsi Gör. Szert püspökség okmánytára. I kötet. Ungvár.
- KVT III*. 1882. Pesthy, Frigyes (ed.). Krassó vármegye története. III. Oklevéltár. Budapest.
- Máramarosi diplomák*. 1900. Mihályi, János (ed.). Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramaros-Sziget.
- MVHI/1*. 1887. Ipolyi, Arnold (ed.). Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia. Series Prima. Tomus Primus. Budapestini.

- RHMA. 1849. Endlicher, Stephanus Ladislaus (ed.). *Rerum Hungaricanum Monumenta Arpadiana*. Sangalli.
- OTTTI. 1896. Ortway, Tidavar – Pesty, Frigyes (eds.). *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*. I. Pozsony.
- Synopsis Historiarum*. 2010. Ioannis Scylitzae *Synopsis Historiarum*. In Wortley, John (ed.). *John Scylitzes: A Synopsis of Byzantine History 811 – 1057*. Cambridge.
- Sztáray II. 1889. Nagy, Gyula (ed.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*. II. Budapest.
- VMHH. 1859. Theiner, Augustin (ed.). *Vetera Monumenta Historica Hungarum Sacram Illustrantia*. Romae.
- Zsigmondkori I*. 1951. Mályusz, Elemér (ed.). *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Budapest.

Secondary sources

- Barta, Gábor et al. 1989. *Erdély rövid története*. Budapest.
- Gradoš, Juraj. 2016. Dokument Užhorodskej únie z 24. apríla 1646. In *Historický časopis* 64/3, 511-520.
- Györffy, Gyorgy. 1987. *Az Arpád-kori Magyarország Történeti Földrajza III*. Budapest.
- Kadlec, Karel. 1916. *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*. Praha.
- Králik, Lubor. 2015. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava.
- Kursar, Vjeran. 2013. Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity(ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries). In *OTAM*, 34/Güz, 115-161.
- Lacko, Michal. 2012. *Užhorodská únia karpatských Rusínov s katolíckou cirkvou*. Košice.
- Makkai, László. 1991. Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben. In Záhony, Éva (ed.). *Tanulmányok repertórium*. 2. kötet. Budapest, 285-309.
- Marek, Miloš. 2006. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin.
- Moravcsik, Gyula. 1938. Görögnyelvű monostorok szent István korában. In Serédi, Jusztinián (ed.). *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Budapest s. 389-422.
- Oberländer-Tárnoveanu*. 2016. *România. Civilizații suprapuse. Romania Overlapping civilisations*. Bucharest.
- Pesty, Frigyes. 1876. *A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*. Budapest.
- Pop, Ioan-Aurel, 2014. *The History and Significance of the Names Romanian/Vlach and Romania/Wallachia*. Cuj-Napoca.
- Popa-Gorjanu, Cosmin. 2000. From Kenezii to Nobiles Valachi: The Evolution of the Romanian Elite of the Banat in the Fourteenth and Fifteenth Centuries. In *The Annual of Medieval Studies at CEU*, 6, 109-128.
- Popa-Gorjanu, Cosmin. 2012. Transylvanian Identities in the Middle Ages. In Sabaté, Flocel (ed.). *Identitats*. Lleida, 175-190.
- Rábik, Vladimír. 2005. Rusíni a Valašské obyvatelstvo na východnom Slovensku v stredoveku. In *Historický časopis*, 53/2, 217-242.
- Rábik, Vladimír. 2007. The Ruthenian and Wallachian Population of Eastern Slovakia in the Middle Ages. In *Historický časopis* 55/Supplement, 35-62.
- Stojkovski, Boris. 2016. The Greek Charter of the Hungarian King Stephen I. In *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, LIII, 127-140.
- Szczoka, Stanisław. 1949. *Studia z dziejów prawa wołoskiego w Polsce*. In *Czasopismo prawno-historyczne* 1949/II, 355-418.

- Škoviera, Andrej. 2015. Byzantská tradícia na území Slovenska a jej korene (v období do valašskej kolonizácie) v diele P. Michala Fedora SJ. In Kyselica, Jozef – Tolnayová, Andrea (eds.). P. Michal Fedor SJ v spomienkach spolupracovníkov a priateľov. Trnava, 79-87.
- Škutová, Martina. 2016. Život východných kresťanov v Šariši v 16. storočí. In Halczak, Bohdan et al. (eds.). Łemkowie, Bojkowie, Rusini: Historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Tom VI. Słupsk, 275-284.
- Šoltés, Peter – Žeňuch, Peter. 2001. Sociálne a spoločenské postavenie gréckokatolíkov na východnom Slovensku a v Podkarpatskej Rusi v 18. storočí. In Slavica Slovaca 2001/2, 133-146.
- Šoltés, Peter. 2009. Tri jazyky, štyri konfesie. Bratislava.
- Uličný, Ferdinand. 1995. Dejiny osídlenia Užskej župy. Prešov.
- Vasil, Cyril. 2000. Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví. Trnava.
- Zaicz, Gábor et al. 2006. Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Budapest.
- Zubko, Peter. 2016. O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646. In Slavica Slovaca 51/1, 3-9.

SUMMARY: THE CHANGES OF THE POSITION OF THE BYZANTINE RITE CHRISTIANS IN THE HUNGARIAN KINGDOM DURING THE VLACH COLONISATION. During the Vlach colonisation a number of the Byzantine rite Christians residing in the Hungarian kingdom gradually increased. They were not only the Vlachs, whom we can also call Romanians, but also *ius valachicum* in a slightly modified form accepting the Ruthenians (some of them were later to become the Ukrainians) and Serbs. At the beginning, adherents of Eastern Christianity were just not very numerous and (mainly in the sphere of the Church) not very well organised groups of the Vlachs slowly spreading through the Carpathian Mountains. Under influence of other ethnical groups gaining privileges in Transylvania, they managed to acquire some collective rights, however their process of becoming the fourth "nation" of Transylvania was stopped after the creation of principalities of Vallachia and Moldavia, which were seen as a threat from the point of view of the Hungarian kings. Another wave of privilege gains came with the arrival of the Serb exile in the context of the advance of the Ottoman conquest in the Balkans. A final change of position of the Byzantine rite Christians in the Hungarian kingdom took place after their recognition of the Latin Church dominance, in which not all of the Eastern rite Christians did immediately take a part.

Mgr. Martina Škutová
 Constantine the Philosopher University in Nitra
 Faculty of Arts
 Department of History
 Hodžova 1
 949 74 Nitra
 Slovakia
 martina.skutova@ukf.sk